

Noget om Hartkornets og Jordeiendommernes Fordeling.

Det i Aaret 1852 udkomne 5te Bind (ny Række) af „statistisk Tabelværk“ indeholder en tabellarisk Oversigt over Hartkornets og Jordeiendommernes Fordeling i hvert af Kongeriget Danmarks Sogne og andre Bestanddele. Da det neppe er sandsynligt, at dette temmelig omfattende Værk, skjøndt det i flere Henseender maa have særlig Interesse for Landbostanden, vil finde nogen almindeligere Udbredelse iblandt denne, meddeles her et Udtog af den Indledning, der er forudstiftet Tabellerne.

Tidligere udførlige Oplysninger om denne Gienstand findes i det andet Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række, og grunde sig paa de i Aaret 1835 udsendte og udfyldte Schemata; men i den siden forløbne Tid ere betydelige Forandringer foregaaede i de herhen hørende Forhold. Den nye Matrikel, der har forandret Gien dommernes Hartkorn, er bleven indført; Benævnelserne complete og ucomplete, privilegerede og uprivilegerede Hovedgaarde have ved Hartkorns-Egaliserings-Loven tabt deres Anvendelighed; megen Udstykning og Sammenlægning har fundet Sted; mange Bøndergaarde ere overgaaede fra Fæste til Gien dom o. s. fr.

Da man i Aaret 1835 søgte Oplysning om Jordeiendommernes Fordeling, forskaffede man sig samme fra Amtstuerne. Denne Fremgangsmaade har man af flere Grunde ikke troet

denne Gang at burde følge, hvorimod man har valgt den langt besværligere Vej, at forskaffe sig de fornødne Efterretninger fra Sogneforstanderskaberne, efter først at have skaffet sig nøiagtig Oplysning om, hvor stort et Beløb samtlige Jordeiendommers Hartkorn udgjør i ethvert Sogn, for derved at erholde et Middel til at overtøye sig om, at ingen Eiendom var bleven glemt. At man, efter betydelig Correspondence og Conference med Magistraten, Amtstuerne, Magistrater og Sogneforstanderskaber at være bleven færdig med Materialets Revision, har faaet et langt brugbarere Grundlag end man vilde have erholdt, hvis man havde henvendt sig til Amtstuerne istedetfor til Sogneforstanderskaberne, maa ansees for afgjort.

De specielle Tabellers vigtigste Resultater kunne sammenfattes i følgende Oversigt*):

- a) Til større Jordbrug paa over 12 Tdr. Hrtk.
henhører:

50,998 Tdr. A. og E. Hrtk. og halv
Skovskylb, eller 13,6 pCt.

fordeelt paa 1715 Jordbrug.

- b) Til Bøndergaarde af forskiellig Art (Selveier-,
Arvefæste- og Fæstegaarde) paa 12-4 Tdr. Hrtk.:

207,073 Tdr. A. og E. Hrtk.
og halv Skovskylb 55,2

fordeelt paa 33,197 Jordbrug.

Paa 4-1 Tdr. Hrtk.:

78,085 Tdr. A. og E. Hrtk.
og halv Skovskylb 20,9

fordeelt paa 33,647 Jordbrug.

} 76,1 —

- c) Til Huse eller Steder paa under 1 Td. Hrtk.:

27,938 Tdr. A. og E. Hrtk. og halv
Skovskylb, eller 7,4 —

fordeelt paa 69,840 eller, naar de jordløse og
næsten jordløse medregnes, paa 108,182 Huse.

*) Bornholm er her som ellers i det Følgende holdt udenfor Betragtningen.

- d) Til skylsatte Lodder, som ikke henligge til bestemte beboede Eiendomme, eller hvilke Beboerne af Sognet bruge i Fælleskab:
 4,415 Tdr. A. og G. Hrtk. og halv Skovskyl, eller 1,2 pCt.
- e) Til Kjøbstadjorder:
 6,456 Tdr. A. og G. Hrtk. og halv Skovsk. 1,7 —
 fordeelt paa 6,400 Jordbrug.

Salt circa 144,800 Jordbrug med 374,965 Tdr.
 A. og G. Hrtk. og halv Skovskyl . . . 100 pCt.

Det er i høist ulige Grad, at Hartkornet i de forskjellige Provindser og Egne er optaget af mindre Jordbrug og Steder paa under 4 Tønder Hartkorn; deres Fordeling viser sig nemlig at være som følger:

Lolland	12,9 pCt.
Falster	14,8 —
Sejland	18,1 —
Moen	21,4 —
Fyen	22,9 —
Langeland	26,1 —
Jylland	43,1 —

Medens saaledes af Jyllands Hartkorn 43,1 pCt. er optaget af slige smaae Steder, har Dernes Hartkorn af saadanne ifkun 18,9 pCt. I de enkelte Amter finder i denne Henseende en betydelig Afvigelse Sted. Af smaae Eiendomme findes de fleste i Hjørring Amt (60,3 pCt. af Hartkornet), de færreste i Maribo Amt (13,5 pCt. af Hartkornet). Det er især i de magrere Egne, at de fleste smaae Eiendomme findes, medens disses Antal er forholdsviis ringe i de frugtbare Egne.

Imidlertid er det paafaldende, at Jylland, af hvis Hartkorn forholdsviis over dobbelt saa meget som af Dernes er fordeelt blandt Jordbrug og Steder paa under 4 Tdr. Hrtk., ikke har mere end $\frac{1}{4}$ flere slige Steder paa hver 100 Tdr. Hrtk. end Derne. Grunden hertil ligger fornemmelig i det overordentlig

store Antal Selveiergaarde mellem 4—1 Td., som findes i Jylland. Medens nemlig Forholdet mellem Hartkornet paa Derne og Hartkornet i Jylland er som 11 : 9, er Forholdet mellem det Hartkorn, der hører til den nævnte Klasse Gaarde, som 11 : 37.

Iblandt Amtene er Frederiksborg Amt det, som forholdsvis har det næststørste Antal af Steder paa under 4 Tdr. Hartkorn, medens dette Amt, naar Tællingen er om, hvor stor en Deel af Amtenes Hartkorn, der optages af slige smaae Steder, staaer midt i Rækken, hvilket hidrører fra dets store Antal Huse, navnlig med under 2 Skpr. Grsk.; thi af slige smaae Huuslodder findes i intet andet Amt saa stort et Antal.

De Amtene, af hvis Hartkorn forholdsvis meest er optaget af større Jordbrug paa over 8 Tdr. Hartkorn, høre i Reglen ogsaa til dem, i hvilke der forholdsvis kommer det største Antal slige Jordbrug paa hver 100 eller 1000 Tdr. Hartkorn, hvad ikke nødvendigvis behøvede at være Tilfældet paa Grund af den Indflydelse, som Tilstedeværelsen af flere meget store Eiendomme, f. Ex. Gaarde paa 80 til 100 Tdr. Hartkorn, yttre, i hvilken Henseende det maa erindres, at slige meget store Gaarde fornemmelig findes i de Egne, i hvilke der forholdsvis er meget Fæstegods*).

Som ovenfor viist, optage de større Jordbrug (paa over 12 Tdr. Grsk.) vel kun henimod 14 pCt. af hele Landets Hartkorn; men de indtage en større Plads i Nationalhuusholdningen, end man heraf skulde formode, fordi de i Reglen ere bedre dyrkede, i kraftigere Givningsstand, og bedre forsynede

*) Et staaende Exempel paa Rigtigheden heraf frembyder Holbek Amt, som, paa Grund af, at der blandt dets større Gaarde er en Deel meget store Eiendomme, frembyder færre Jordbrug paa over 8 Tdr. Grsk. end de fleste andre Amtene, stiondt en usædvanlig stor Deel af Amtets Hartkorn optages af Jordbrug paa over 8 Tdr. Grsk.

med Besætning, Inventarium og Bygninger, ligesom ogsaa Landets værdifuldere Skove aldeles overveiende høre til denne Klasse af Eiendomme, med hvilke ogsaa hyppigen Teglværker, Brændeviinsbrændier, Møllebrug o. a. desl. ere forenede.

Af Maribo, Holbek, Sorø, Præsto, Svendborg og Risenhavns Amters Hartkorn er forholdsviis meest, og af Ribe Ringkjøbing, Skanderborg og Viborg Amters Hartkorn forholdsviis mindst optaget af Jordbrug paa over 12 Tdr. Hartkorn. Mærkeligen anderledes stiller Sagen sig, naar man undersøger, hvilke Amt, der have det største Antal slige Jordbrug for hver 100 eller 1000 Tdr. Hrtk. — (paa Grund af den store Indvirkning, det i den omhandlede Henseende yttres, om der i en Egn er mange meget store Eiendomme, f. Ex. Gaarde paa henimod 100 Tdr. Hrtk., hvilke, som ovenfor bemærket, fortrinsviis findes, hvor der er meget Fæstegods, og paa Grund af, at en Deel af de Amt, som kun have faa meget store Eiendomme, forholdsviis have mange Gaarde paa 12—20 Tdr. Hrtk., og omvendt) —, idet Risenhavns Amt da er det, som har fleest, nemlig 8 for hver 1000 Tdr. Hrtk., derefter Belle Amt, som har 6 for hver 1000 Tdr. Hrtk., hvorefter Holbek, Maribo, Odense, Svendborg, Hjørring, Thisted og Aalborg Amt komme, som alle have lige mange, nemlig 5 for hver 1000 Tdr., medens de tre Amt, som have færrest, ere Aarhus, Skanderborg og Ribe, der kun have 3 paa hver 1000 Tdr. Hrtk.

Af hele Herreder, som kun have Bøndergaarde, men ikke et eneste større Jordbrug paa over 12 Tdr. Hrtk., er der kun to, nemlig Slaugs Herred i Ribe Amt og Den Løse. Tyrsting Herred i Skanderborg Amt, Nørre Herred i Ringkjøbing Amt og Øster Horne Herred i Ribe Amt have hvert kun 1 større Jordbrug paa over 12 Tdr. Hrtk., og Vesterhan Herred i Thisted Amt, Harre Herred i Viborg Amt, Brads Herred i Skanderborg Amt og Malt Herred i Ribe Amt have hver kun 2 større Jordbrug paa over 12 Tdr. Hrtk.

Af Sogne, i hvilke der kun findes Bøndergaarde, og ikke noget større Jordbrug paa over 12 Tdr. Hrtf., er der et saa betydeligt Antal, at de tilsammen udgjøre over en Trediedeel af Landets samtlige Sogne. I Siælland er der saaledes 117 slige Sogne, paa Møen 2, paa Folland 20, paa Falster 7, paa Fyen 59 og i Jylland over 500.

Af Bøndergaarde af alle Slags er der, som anført, 66,844 med 285,158 Tdr. Hrtf. Giennemsnitsstørrelsen for en Bøndergaard er altsaa circa 4,3 Tdr. Hrtf. — Provindsvis stiller Forholdet sig saaledes:

Bøndergaarde.

	Antal.	Antal for hver 100 Tdr. af det hele Hrtf.	Tdr. Hrtf.	pCt. af det hele Hrtf.
Siælland	15,567	14,0	81,649	73,1
Møen	670	16,4	3,170	77,4
Folland	2,660	12,4	14,770	69,2
Falster	1,152	12,3	7,017	75,5
Fyen	8,458	16,0	40,028	75,7
Langeland	720	16,0	2,999	66,3
Derne (Bornholm undt.)	29,227	14,4	149,633	73,6
Jylland	37,617	22,0	135,525	79,2
Hele Kongeriget	66,844	17,8	285,158	76,1

Bøndergaardene optage $\frac{7}{10}$ af det hele Hartkorn i det Amt, af hvis Hartkorn der ligger mindst til samme, nemlig Maribo Amt; og da $\frac{7}{10}$ er det største Beløb af Hartkorn, som i noget Amt henligger til Bøndergaarde (Viborg, Aarhus, Skanderborg, Ringkjøbing og Ribe Amter), saa finder altsaa ingen synderlig Afvigelse Sted i den overveiende Rolle, som Bøndergaardene spille i alle Amtenes Landhuusholdning. Ogsaa af Dernes og af Jyllands Hartkorn optages forholdsvis omtrent et lige Beløb af Bøndergaardene, nemlig respective 74 og 79 pCt.

Seer man derimod hen til hvormange Bøndergaarde, der komme paa hver 100 Tdr. Hartkorn, da faaer man, paa Grund af de mange smaa Bøndergaarde, som findes i Jylland, til Resultat, at samme har en halv Gang flere paa hver 100 Tdr., og ogsaa de enkelte Amter frembyde da store Afvigelser, idet nemlig Extremerne have: Hjørring Amt 25,7 og Maribo Amt 12,4 paa hver 100 Tdr. Hartkorn, hvilken betydelige Forskiel har sin Grund i, at Hjørring Amt forholdsvis har et mærkeligt ringe Antal større Bøndergaarde og et mærkeligt stort Antal smaa, medens netop det Modsatte er Tilfældet med Maribo Amt.

Forholdsvis have Derne næsten dobbelt saa mange meget store Bøndergaarde som Jylland, men derimod forholdsvis kun ubetydeligt flere af Klassen 8—4 Tdr. Hartkorn, som alene optager henimod Halvdelen af hele Kongerigets Hartkorn. Af Gaarde paa 4—2 Tdr. Hrtk. har Jylland derimod forholdsvis over 3 Gange saa mange, og af Boelsteder paa 2—1 Tdr. Hrtk. forholdsvis over dobbelt saa mange som Derne. Klassen 8—4 Tdr. spiller en fremherskende Rolle i Jordbruget i alle Amter, med Undtagelse af Hjørring, Ribe og Ringkjøbing Amter, som have et særligt stort Antal mindre Jordbrug, og af hvis hele Hartkorn derfor kun respective 22, 28,9 og 31,6 pCt. optages af denne Klasse. Kiøbenhavns og Sorø Amter ere de, som forholdsvis have fleest meget store Bøndergaarde, og Hjørring, Viborg, Aalborg, Skanderborg og Ringkjøbing Amter de, som forholdsvis have færrest. Hjørring Amt er det, som forholdsvis har fleest smaae Steder paa 4—2 og 2—1 Tdr. Hrtk., og efter samme Ringkjøbing og Ribe Amter. Færrest slige have forholdsvis Maribo, Præstø og Sorø Amter. De enkelte Amter frembyde, hvad disse mindre Bøndergaarde angaae, store Afvigelser, og medens Hjørring Amt saaledes for hver 100 Tdr. Hrtk. har 11,5 Gaarde paa 4—2 Tdr. og 9,6 paa 2—1 Tdr., har Maribo Amt kun respective 1,5 og 1,2 for hver 100 Tdr. Hrtk.

Af Huse af alle Slags er der 108,182 med 27,938 Tdr. Hrtk. Giennemsnitsforholdet for et Huus er altsaa circa $2\frac{1}{2}$ Skpr. Hrtk., eller, naar man holder de enkelte aldeles jordløse og de, hvis Jordtillæg er under 1 Fdk., udenfor Betragtningen, $3\frac{1}{2}$ Skpr. Hrtk. eller 4 til 5 Tdr. Land Middelfjord. Derne have et noget større Antal Huse end Jylland, men i Forhold til Hartkornet have de omtrent lige mange, hvorfor der ogsaa paa hver 100 Tdr. omtrent kommer det samme Antal Huse. I intet Amt optage Husene mere end 12 pCt. af Amtets hele Hartkorn. Frederiksborg og Hierring Amter have et mærkeligt stort Antal Huse, respective 48,1 og 44,7 for hver 100 Tdr. Hrtk. De tvende Amter, der forholdsviis have færrest, ere Randers og Aarhus Amter, der respective kun have 22,2 og 23,1 for hver 100 Tdr.

At ingenlunde de Amter, af hvis Hartkorn det mindste Procentbeløb optages af Huse, høre til de, der forholdsviis have færrest Huse og omvendt, hidrører fra, at nogle Amter have særlig mange jordløse Huse, andre forholdsviis mange med stort Jordtillæg.

Medens de med et større Jordtillæg (over 2 Skpr. Hrtk.) forsynede Huses Antal er 48,902, er de jordløse og næsten jordløse Huses kun 38,342, og de med et ringe Jordtillæg af 1 Fdk. til 2 Skpr. Hrtk. forsynede Huses 20,938. Af hver af disse 3 Klasser er der mærkeligt nok forholdsviis omtrent lige mange paa 100 Tdr. Hrtk. paa Derne og i Jylland. De enkelte Amter frembyde derimod en Deel Afvigelser fra Middeltallene. Saaledes har Frederiksborg Amt forholdsviis et mærkeligt stort Antal jordløse Huse (nemlig 20,6 for hver 100 Tdr. Hrtk., medens Middeltallet for hele Kongeriget er 10,2); og dette Amt, i hvilket Skovning, Tørvestær og Fiskeri beskæftiger et stort Antal Mennesker, har ogsaa forholdsviis særdeles mange Huse af de to andre Klasser. Det Amt, der efter Frederiksborg Amt har fleest jordløse Huse, er Kiøbenhavns Amt, der dog kun har 13,9 for hver 100 Tdr. Hrtk. Lolland udmærker sig ved kun at have 6,5 jordløse Huse pr. 100 Tdr.,

hvilket er mindre end noget af Amtene eller Provinserne fremviser. At Hjørring Amt er det, som i det Hele taget forholdsvis har næstfleest Huse, hidrører fra, at det er det, som forholdsvis har fleest Huse med betydeligere Jordtillæg (20,3 pr. 100 Tdr. Hrtk., medens Middeltallet for hele Kongeriget er 13,1); thi af de tvende andre Klasser har det forholdsvis under Middeltallet.

Al det hele Antal Huse have 48,902 hvert over $\frac{1}{4}$ Td. Hrtk. eller circa 3 Tdr. Land Middeljord, og Størstedelen af de samme beboende Huusmand kunne antages væsentligen at leve af deres Jordbrug, saa at Dagleiararbejde ikke er deres Hovednæring. En Deel af de jordløse eller med ringe Jordtillæg forsynede Huse beboes desuden af Mand, der ikke søge Erhverv som Dagleiere, men ere Haandværkere, Fiskere eller andet deslige, og naar man anslaaer disses Tal til en halv Sneses Tusind, saa kan Antallet paa de Huusmand, for hvilke Dagleie maa antages at være Hoved-Erhvervstilben, saaledes anslaaes til circa 50,000, og dette stemmer med Antallet paa Dagleiere i Landdistricterne, saaledes som den sidste Folketælling for 1850 angiver det, da det nemlig ifølge samme (naar Bornholm holdes udenfor Betragtningen) skulde være 51,895 Mennesker.

Antallet af de Huse, hvis (i Reglen vistnok meget ubetydelige) Hartkorn bæres af andre Giendomme, udgjør ialt 11,306, hvoraf 5,008 paa Derne og 6,298 i Jylland. Dette Slags Huse, som saaledes udgjøre 13,9 pCt. af samtlige med Jord forsynede Huse, findes vistnok overveiende paa Fæstegodsset og paa Hovedgaardsjorder, og derimod kun i ringe Grad paa Selveiergodsset.

Det Hartkorn, som Kiøbstad-jorderne udgiøre, er fordeelt paa følgende Maade*): Antallet paa de Kiøbstad-Indvaanere, som bruge et Beløb af

over 4 Tdr. Hrtk.	4-2 Tdr. Hrtk.	2-1 Td. Hrtk.	under 1 Td. Hrtk.
er 223.	479.	807.	4859.

hvorved dog maa bemærkes, at disse Angivelser ere mindre end i Virkeligheden, fordi Opgivelser for enkelte Kiøbstæder mangle, saa at de her anførte Tal kun svare til cirka 5800 Tdr. Hrtk., og ikke til de 6456 Tdr. Hrtk., som hvile paa samtlige Kiøbstæders Jorder.

I Henseende til Befiddelsesmaaden af Kongerigets 374,965 Tdr. Ager og Engs og halveret Skovskyls-Hartkorn, da ligger deraf til Fæstegaarde cirka 113,968 Tdr. eller 30,4 pCt. Deri er vel det Hartkorn indbefattet, der hviler paa de Arvefæstegaarde, som ikke kunne sælges eller pantsættes af Arvefæsteren; men dette Beløb, som man ikke her har kunnet udsønde fra Fæstegaardene, er kun ubetydeligt, og opveies vistnok af det Hartkorn, som hviler paa nogle Fæstegaarde, der paa Grund af, at de have over 12 Tdr. Hrtk., her ere opførte blandt de større Jordbrug.

Provindsviis ere de nævnte 113,968 paa Fæstegaardene hvilende Tdr. Hartkorn saaledes fordeelte:

*) Bornholm er her ligesom i det Foregaaende og Efterfølgende holdt udenfor Betragtningen.

	Gaardenes Antal.	Antal for hver 100 Tdr. Grsk.	Ager og Engs og halveret Skovskylde Hartkorn Tdr.	pCt. af det hele A. og E. og halv Skovsk. Grsk.
Siælland	8,530	7,7	47,949	42,9
Nøen	242	5,9	1,290	31,5
Folland	1,642	7,6	9,887	46,3
Falster	535	5,7	3,875	41,7
Fyen	3,980	7,5	21,618	40,9
Langeland	564	12,5	2,456	54,3
Derne (Bornholm undt.)	15,493	7,6	87,075	42,8
Jylland	6,518	3,8	26,893	15,7
Hele Kongeriget	22,011	5,9	113,968	30,4

De mindre frugtbare Egne have mindst Fæstegods. Jylland har saaledes kun 15,7 pCt. af sit Hartkorn hørende til Fæstegaardene, Derne derimod 42,8. De 4 Amter, der have meest Hartkorn liggende til Fæstegaarde, ere Holbek, Præstø, Sorø og Svendborg; de 3 Amter, der have mindst, ere Ringkøbing, Thisted og Ribe Amter.

At Fæstegodset saaledes fortrinnsviis i Landets magre Egne er gaaet over til Selveiendom er ikke Tilfældighedens Værk, men er begrundet i, at Eiendomspriserne ere lavere i slige Egne, og Leilighed til at kunne købe altsaa lettere, at Hovet, for hvilket Bonden blev fri ved at købe sin Gaard, i sin Tid sammesteds var særlig besværligt paa Grund af de lange Afstande, og i at her var god Leilighed til Grundforbedringer og Opdyrking, som kun Selveieren, men ikke lettelig Fæsteren vil være villig til at paatage sig.

I hvor forskiellig den Grad end er, i hvilken Fæstegaardenes Overgang til Selveiendom har fundet Sted i de forskiellige Egne af Landet, er der dog kun 6 Herreder, i hvilke der slet ingen Fæstegaarde findes, nemlig Soffelund, Lynge-Fredesborg, Røssø, Hids, Holmans og Elbo Herreder. Derimod er der 532 Sogne, i hvilke der ikke findes nogen Fæstegaard,

nemlig 58 i Siælland, 2 paa Mven, 8 paa Bornholm, 7 paa Lolland, 3 paa Falster, 15 i Fyen og 439 i Jylland.

I det Hele ere Fæstegaardene mindre i de Egne, i hvilke der kun er lidt Fæstegods, end hvor der er meget.

Der kommer omtrent lige mange store Selveierbøndergaarde (paa 8—12 Tdr. Hrtk.) i Jylland og paa Derne paa hver 1000 Tdr. Hrtk., men Jylland har derimod af slige store Fæstegaarde kun 1 paa hver 1000 Tdr. Hrtk., medens Derne have 8, skiondt der paa disse forholdsviis knap er 3 Gange saa meget Fæstegods som i Jylland. Det Amt, der forholdsviis har fleest store Fæstegaarde, er Sorø Amt. — De Amter, der forholdsviis have fleest store Selveierbøndergaarde, ere: Kiøbenhavn, Frederiksborg, Veile, Ribe og Thisted Amter; de, der have færrest, ere: Holbek, Svendborg, Hjørring og Aalborg Amter.

Alf ganske smaae Fæstegaarde paa 2—1 Td. Hrtk. have Derne og Jylland omtrent forholdsviis lige mange. Derimod har Jylland forholdsviis betydelig flere slige smaae Selveiersteder paa 2—1 Td. Hrtk., nemlig 52 for hver 1000 Tdr. Hrtk., medens Derne kun have 16. De af Jyllands Amter, som især forholdsviis have mange slige smaae Selveiersteder, ere: Hjørring, Ringkøbing, Skanderborg, Thisted og Ribe Amter. — For hver 1000 Tdr. af hele Kongerigets Hartkorn kommer der kun 7 slige smaae Fæstegaarde, men derimod 32 Selveiergaarde. Alf mindre Gaarde paa 4—2 Tdr. Hrtk. er der for hver 1000 Tdr. af hele Kongerigets Hartkorn kun 10 Fæstegaarde, men 41 Selveiergaarde, hvorimod der af større Bøndergaarde paa 4—8 Tdr. Hrtk. er omtrent lige saa mange Fæstegaarde for hver 1000 Tdr. Hrtk., som Selveiergaarde. — Alf Huse med ringe Jordtillæg er der lige mange i Fæste og i Selveiendom for hver 1000 Tdr. af Kongerigets Hartkorn, hvorimod der kommer 72 Selveierhuse med et Jordtillæg af 2 Skpr. Hrtk. og derover, men kun 59 slige Fæstehuse paa hver 1000 Tdr. Hartkorn.

Spreges der om Selveiendom forholdsviis er meest udbredt blandt Gaardmandsklassen eller blandt Huusmandsklassen, da

bliver Svaret, at 60 pCt. af det under Bøndergaardne liggende Hartkorn er i Selveie, medens af det til Husene hørende Hartkorn 58 pCt. er det.

Af samtlige Huse er der 1120 med 214 Tdr. Hrtk., der ere overladte de Baagialdende for fast Tjeneste. Denne Besiddelsesmaade er langt mere udbredt paa Derne end i Jylland; Antallet af denne Klasse Huse er størst i Maribo Amt (198) og Bræstv Amt (183), mindst i Hjørring og Thisted Amter (8 i hvert).

Om end de meget store Bøndergaardne forholdsviis ere lidt hyppigere paa Selveiergodsset end paa Fæstegodsset, saa er der paa sidstnævnte langt flere Gaarde paa 8—4 Tdr. Hrtk. og betydeligt færre paa 4—2 og 2—1 Tdr. end paa Selveiergodsset, hvorfor der ogsaa paa hver 1000 Tdr. Selveiergods kommer 239 Gaarde, og paa hver 1000 Tdr. Fæstegods derimod kun 175, hvilket deels maa antages at hidrøre fra, at det efter Erfaringens Udvisende fortrinsviis er de mindre Fæstegaarde, fra hvilke der kun kan tages Noget paa den Tid de ere fæsteledige, samt tillige fra, at Selveiendoms Udbredelse for nemmelig har havt Fremgang i Jylland, hvor Bøndergaardene i det Hele taget ere mindre end paa Derne. At der i Almindelighed findes et større Antal Huse, og især af jordløse Huse, paa Fæstegodsset end paa Selveiergodsset, hidrører fra, at de Godseiere, der have solgt Fæstegaarde til Selveiendom, i Reglen have beholdt de til samme hørende Huse tilbage, ja endog hyppigt have opført nye Huse, for derved at erstatte den Arbeidskraft, der tabtes ved de tidligere hoverigvørende Fæstegaardes Salg; hvoraf da atter følger, at naar man vil undersøge om og i hvad Grad Selveiendom kan antages at fremme Udparcellering, maa man lade Husene ude af Betragtningen.

Den tidligere omtalte Kiendsgierning, at store og middelstore Bøndergaardne ere forholdsviis langt hyppigere paa Derne end i Jylland, og smaae Bøndergaardne langt sjældnere paa Derne, gælder ligesaa vel for Fæstegodssets som for Selveier-

godssets Vedkommende. I ganske særlig høi Grad gælder det dog med Hensyn til de smaae Fæstegaarde, idet der paa Derne kun er 15 Gaarde paa 4—2 Tdr. Hrtk. og 15 paa 2—1 Tdr. Hrtk. for hvert 1000 Tdr. Hrtk. Fæstegods, medens der i Jylland er 76 Fæstegaarde af førstnævnte Klasse og 34 af sidstnævnte for hvert 1000 Tdr. Hrtk. Fæstegods. — I Jylland ere jordløse Huse forholdsvis langt talrigere tilstede paa Fæstegodsset end paa Selveiergodsset, og dette er ogsaa Tilfældet paa Derne, men ikke i en saa mærkelig Grad som i Jylland. Paa Fæstegodsset paa Derne kommer der nemlig kun 133 jordløse Huse for hvert 1000 Tdr. Hrtk., medens der paa Fæstegodsset i Jylland kommer 270. Paa Selveiergodsset er der derimod omvendt forholdsvis lidt flere jordløse Huse paa Derne end i Jylland.

Betragter man de enkelte Amter, da faaer man til Resultat, i Henseende til Selveiergodsset, at forholdsvis den største Deel af samme optages af store Bøndergaarde eller Gaarde paa 8—12 Tdr. Hrtk. i Kiøbenhavns og Sorø Amter og paa Falster, hvilke sidstnævnte Dele af Landet ligeledes udmærke sig ved, at en stor Deel af det i samme liggende Fæstegods optages af store Fæstegaarde. Medens man om intet af de jydskke Amter kan sige, at der blandt de i samme liggende Selveierbøndergaarde findes mange store Gaarde, ere omvendt alle de Amter, om hvilke man kan sige, at særlig mange af de i samme liggende Selveierbøndergaarde ere smaae Gaarde paa under 4 Tdr. Hrtk., jydskke, idet nemlig de Amter, med hvilke dette er Tilfældet, ere Hjørring, Viborg, Ringkjøbing, Ribe og Skanderborg Amter, hvilke alle tillige høre til Landets magreste. Fleest jordløse Selveierhuse og Huse med ringe Jordtillæg (under 2 Skpr.) paa hvert 1000 Tdr. Selveier-Hartkorn have Kiøbenhavns, Hjørring, Frederiksborg og Holbek Amter, og færrest derimod Sorø og Ringkjøbing Amter. Af Selveierhuse med betydeligere Jordtillæg (over 2 Skpr.) have Hjørring og Svendborg Amter fleest, og Kiøbenhavns Amt færrest paa hvert 1000 Tdr. Selveiergods.

I Henseende til Fæstegods, da kommer der vel paa hvert 1000 Tdr. Fæstegods i Jylland kun halvt saa mange meget store Fæstegaarde paa over 8 Tdr. Hrtk. som paa Derne, men saavel i Jylland som paa Derne forekomme slige meget store Bøndergaarde forholdsviis ligesaa hyppigt paa Fæstegods som paa Selveiergods. De middelstore Fæstegaarde (paa 4—8 Tdr.) optage heller ikke slet saa stor en Deel af hele det jydsk Fæstegods som af Fæstegods paa Derne, og som Folge heraf falder i Jylland af hvert 1000 Tdr. Hrtk. Fæstegods de 285 paa smaa Gaarde, medens det paa Derne kun er Tilfældet med 71 Tdr. — Falster samt Kiøbenhavns og Sorø Amter udmærke sig ved, at forholdsviis mange af de i samme liggende Fæstegaarde ere store Gaarde (ligesom de ogsaa forholdsviis have mange store Selveiergaarde), medens derimod Ribe, Hjørring, Skanderborg og Thisted Amter udmærke sig ved det Modsatte. Færrest ganske smaa Fæstegaarde (med 4—1 Td. Hrtk.) paa hvert 1000 Tdr. Fæstegods have Maribo, Kiøbenhavns og Præstø Amter, og fleest derimod Hjørring og Ribe Amter (der forholdsviis hver har 23 Gange saa mange som Maribo Amt), samt Ringkjøbing og Aalborg Amter. — Paa Fæstegods forekomme jordløse Huse og Huse med ringe Jordtillæg forholdsviis hyppigt i Ringkjøbing og Frederiksborg Amter (hvilke dog kun have meget lidt Fæstegods) og stieldnest i Maribo, Sorø og Aarhuus Amter og Fyen. De Amter, i hvilke Fæstehuse med betydeligere Jordtillæg (over 2 Ekpr.) optage den største Brev af det Hartkorn, der hviler paa det sammesteds værende Fæstegods, ere Hjørring og Frederiksborg Amter, og de, i hvilke det Modsatte er Tilfældet, ere Vejle og Aarhuus Amter.

Ved at sammenligne den nærværende Tilstand med den, som fandt Sted for 15 Aar siden, kommer man til det Resultat, at der med Bøndergaardene paa 8—4 Tdr. Hrtk., hvilke danne Hovedstammen af Landets Jordbrug, idet 44 pCt. af

Hartfornet hører til samme, saa godt som ingen Forandring er foregaaet i de 15 Aar (1835—1850), naar man gjør hele Kongeriget til Gienstand for Betragtning; men at derimod Jordbrugene paa over 8 Edr. Hrtk. have undergaaet en betydelig Formindskelse i Tallet (nemlig 21 Procents Aftagelse), og at de smaa Bøndergaarde paa 4—1 Ed. Hrtk., og især Husene med Jord, derimod ere tiltagne saa betydeligt, at Tilværten for de sidstnævntes Vedkommende udgjør 31 pCt. — De jordløse Huses Antal er i samme Tid snarere aftaget end tiltaget.

Jordbrugene paa over 8 Edr. Hrtk. ere aftagne betydeligt paa Verne, medens deres Antal er tiltaget i enkelte jydskke Amter, nemlig: Aarhus, Skanderborg, Veile og Ribe Amter. I disse 4 Amter ere Jordbrugene paa over 8 Edr. Hrtk. i de omhandlede 15 Aar endogsaa tiltagne saa betydeligt, at der nu er dobbelt saa mange flige som for 15 Aar siden. Det samme kan næsten ogsaa siges om Falsker. Denne Tiltagen finder en naturlig Forklaring i den Omstændighed, at de nævnte 4 Amter saavel som Falsker netop have faaet en mærkelig Forøgelse i deres Hartforn ved den nye Matrikel; Veile Amt nemlig 29 pCt., Aarhus Amt 23 pCt., Skanderborg Amt 20 pCt., Ribe Amt 13 pCt. og Falsker 16 pCt., saa at de Giendomme, der tidligere vare nærved at have 8 Edr. Hrtk., efter den nye Matrikels Indførelse have havt over dette Beløb. Ret betydelig Forøgelse eller Formindskelse i sit Hartforn ved den nye Matrikel har foruden de nævnte Amter kun Holbæk Amt erholdt, hvis Hartforn er formindsket med 10 pCt. ved den nye Matrikel, hvilket da er en medforklarende Aarsag til den ganske mærkelig store Aftagelse af Gaarde paa over 8 Edr. Hrtk., som har fundet Sted i dette Amt. Denne Aftagelse har dog kun fundet Sted i de paa Siælland liggende 6 Herreder af Holbæk Amt, medens det Modsatte finder Sted med Samsø, hvis Hartforn ogsaa ved den nye Matrikel er blevet forøget med 30 pCt. Hiin særdeles Forøgelse af Jordbrugene paa over 8 Edr. Hrtk. i de nævnte Amter kan maaskee ogsaa for en

Deel have sin Grund i, at der tidligere var betydelig færre Jordbrug paa over 8 Tdr. Hrtk. i disse Egne end i Kongerigets øvrige, og at større Kapitalbesiddelse derfor ikke kunde finde Anlæggelse i Jordbrug uden ved Sammenkiøb; at Mange i en Deel af disse Egne med stor Fordeel have i den nyere Tid opdyrket raae Jorder og derved erhholdt Gyne til at udvide sig, og at der i flere af disse Egne, f. Ex. i Skanderborg Amt, har i den nyere Tid fundet endnu mere Speculationshandel Sted med Jordbrug end i den øvrige Deel af Jylland.

Hvad angaaer Jordbrug paa 8—4 Tdr. Hrtk. (Kiærnen af Bøndergaardene), da udvise Tabellerne, at medens disse Gaardes Antal saa godt som ingen Forandring har undergaaet i de omhandlede 15 Aar i hele Kongeriget, er deres Antal paa Derne tiltaget ikke ubetydeligt, medens de i Jylland ere aftagne ikke ubetydeligt. Falster, hvor en paafaldende Tilvært i Jordbrugene paa over 8 Tdr. Hrtk. har fundet Sted, udmærker sig ved en Aftagelse af Jordbrugene paa 8—4 Tdr. Hrtk., og Holbek Amt, som fremviser en mærkelig Aftagelse i Jordbrugene paa over 8 Tdr. Hrtk., er det Amt, i hvilket Tilværten af Jordbrug paa 8—4 Tdr. Hrtk. er stærkest. Hjørring Amt fremviser en betydelig Aftagelse i Jordbrugene paa 8—4 Tdr. Hrtk., som forklares ved den betydelige Tilvært, dette Amt har havt i Jordbrugene paa 4—2 og 2—1 Tdr. Hrtk., især i de sidstnævnte.

Bøndergaarde paa 4—2 Tdr. Hrtk. ere kun tiltagne lidet i Tallet i hine 15 Aar (fra 50 for hver 1000 Tdr. Hrtk. til 51), og det er saavel paa Derne som i Jylland, at deres Antal er blevet noget nær uforandret. Betragter man de enkelte Amter, da er den betydelige Aftagelse i de her omhandlede Jordbrugs Antal i Aarhus, Skanderborg og Veile Amter det, som meest vækker Opmærksomheden. Samme staaer imidlertid sikkert i Forbindelse med den tidligere omtalte Forøgelse, som disse 3 Amter fremvise i Jordbrugene paa over 8 Tdr. Hrtk.

Jordbrugene paa 2—1 Td. Hrtk. ere i hine 15 Aar tiltagne en Deel, dog ikke mere end at vente var paa Grund af

den Tilvært, Befolkningen har havt i samme Tidsrum, hvilken naturligtviis maa medføre en Forøgelse ikke blot i Hujenes, men ogsaa i Boelstedernes Antal. Det Amt, der frembyder den stærkeste Tilvært, er Hjørring Amt, hvilket er mærkeligt, fordi dette Amt allerede i Aaret 1835 efter Ribe Amt var det, som havde fleest Boelsteder paa hver 1000 Edr. Hrtf. Ogsaa Ringkøbing Amt, som i 1835 hørte til de Amtene, der forholdsvis havde fleest slige Steder, har havt en temmelig stærk Tilvært. Derimod har Ribe Amt, som i 1835 forholdsvis havde fleest Boelsteder, nemlig 72 paa hver 1000 Edr. Hrtf., nu kun 64 paa hver 1000 Edr. Hrtf.

Hvad Hujene angaae, da var der af Huse af alle Slags:

i Aaret 1835: 87,867 eller 238 pr. 1000 Edr. Hrtf.

i Aaret 1850: 108,182 eller 289 pr. 1000 Edr. Hrtf.

Hujenes Antal er saaledes i hine 15 Aar tiltaget 23 pCt., og Tilværten har omtrent været ligestor paa Derne og i Jylland, og der er ikke et eneste Amt, i hvilket Hujenes Antal ikke er tiltaget.

Procentvis har Forøgelsen været mindst i Ribe og Kiøbenhavns Amtene, hvis Tilvært udgjør resp. 11 og 12 pCt., og stærkest i Holbek og Viborg Amtene, i hvilke Tilværten har været resp. 37 og 41 pCt. Til de Amtene, i hvilke Tilværten har været stærk, høre ogsaa Frederiksborg og Hjørring Amtene, der allerede i Aaret 1835 havde fleest Huse for hver 1000 Edr. Hartforn.

Den betydelige Tilvært, som Hujenes Antal har havt i hine 15 Aar, falder saa godt som alene paa Huse med Jord, idet de jordløse Huse kun ere tiltagne lidt i Tallet i Jylland, og paa Derne endogsaa ere aftagne. Navnlig er de med Jord forsynede Huses Antal betydeligen tiltaget i Kiøbenhavns og Frederiksborg Amtene, og i Maribo, Randers, Skanderborg og Bræstv Amtene. Bræstv og Randers Amtene have ogsaa tillige havt stor Tilvært i de jordløse Huses Antal, hvilket derimod

i hvi Grad er aftaget i Kiøbenhavn, Frederiksborg og Maribo Amter. I Jylland ere de jordløse Huse tiltagne meget i Tallet i Hjørring, Viborg og Veile Amter, men aftagne betydeligt i Aalborg, Ribe og Ringkjøbing Amter, hvilke tillige ere de eneste jydse Amter, i hvilke de ere aftagne.

Med Hensyn til Kiøbstædjordernes Hartforn er der kun foregaaet ringe Forandring i hine 15 Aar, da det i 1850 lige som i 1835 kun udgjorde 17 Promille.

Naar der spørges, hvormeget Fæstegodsjet er aftaget i hine 15 Aar, da fremgaaer som Resultat af en Undersøgelse herover, at det til Fæstegaardene liggende Hartforn i Aaret 1835 udgjorde 37,2 pCt. af det hele Hartforn (137,405 Edr. efter den ældre Matrikel), fordeelt blandt 24,792 Fæstegaarde; i Aaret 1850, 30,4 pCt. af Hartfornet (113,968 Edr. nyt Hartforn), fordeelt blandt 22,011 Fæstegaarde.

Aftagelsen i Fæstegaardenes Antal har forholdsvis været langt stærkere i Jylland end paa Øerne, og om den end har fundet Sted i hvert enkelt Amt, saa har det dog været i meget ulige Grad i de forsiellige Amter.

Thisted, Hjørring, Skanderborg og Viborg Amter ere de, i hvilke Aftagelsen har været stærkest, og Sorø, Præstø og Svendborg Amter de, i hvilke den har viist sig svagest.

Ved at undersøge, hvilke Klasser af Fæstegaardene, der have havt størst Afgang, viser det sig, at paa hver 1000 Edr. Hrtf. har Aaret 1850 kun halv saa mange Fæstegaarde paa over 8 Edr. Hrtf. som Aaret 1835, medens Klasserne paa 8—4, 4—2 og 2—1 Edr. Hrtf. i begge de omhandlede Aar fremviise omtrent det samme Antal Fæstegaarde, paa hvert 1000 Edr. Hrtf. — I Frederiksborg og Holbæk Amter ere Fæstegaardene paa over 8 Edr. Hrtf. især aftagne i en ganske mærkelig Grad. — I Jylland falder Aftagelsen i Fæstegaardenes Antal paa alle de 3 Klasser med over 2 Edr. Hrtf., medens Klassen med fra 2—1 Edr. Hrtf. har holdt sig temmelig paa det samme

Trin, ligesom paa Verne. En mærkelig Aftagelse i Klassen 8—4 Tdr. Hrtk. har navnlig fundet Sted i Hjørring Amt.

Al Fæste- og Leiehuse var der:

i 1835.		i 1850.	
	med Jord.	jordløse.	
paa Verne	22,092.	9,460.	28,368.
i Jylland	8,780.	3,146.	11,139.
	<u>30,872.</u>	<u>12,606.</u>	<u>39,507.</u>
			13,680.

De med Jord forsynede Fæste- og Leiehuses Antal er saaledes tiltaget betydeligt baade paa Verne og i Jylland, medens de jordløse Huses Antal derimod kun er tiltaget i Jylland, men aftaget lidt paa Verne. Paa Verne have alle Amtene haft en meget stærk Tilvært i Antallet af Huse med Jord. Al Jyllands Amt har Hjørring Amt haft Formindskelse i denne Klasse af Huse, medens enkelte Amtene have haft en ganske overordentlig Tilvært deri, hvad navnlig gælder om Ringkjøbing Amt, hvor Antallet er tiltaget fra 217 til 1262, og Veile Amt, hvor det er tiltaget fra 481 til 820. — Den Aftagelse i de jordløse Huses Antal, som viser sig paa Verne, hidrører næsten udelukkende fra Frederiksborg, Maribo og Odense Amtene. — Den betydelige Tilvært af jordløse Huse i Jylland falder kun paa nogle Amtene, idet andre af disse, navnlig Skanderborg Amt, endog have haft en stor Aftagelse. Forholdsvis stærkest falder Tilværten paa Viborg, Ringkjøbing og Veile Amtene.

Naar man betragter Fæstegodsset og Selveiergodsset hvert for sig, da udkommer som Resultat, at de forskellige Klasser af Bøndergaarde og Huse have undergaaet Forandringer i samme Retning paa Selveiergodsset som paa Fæstegodsset, skjøndt ikke i lige Grad. Den eneste Klasse, som gjør en Undtagelse herfra, er de jordløse Huse, der ere aftagne paa Selveiergodsset, men derimod tiltagne paa Fæstegodsset.

Medens det her Anførte gælder for hele Kongeriget, fremvise Verne og Jylland imidlertid ikke altid Forandringer i samme Retning. Al Gaardene med over 8 Tdr. Hrtk. ere aftagne i

en noget stærkere Grad paa Fæstegodsset end paa Selveiergodsset, hidrører saaledes kun fra Aftagelse paa Derne. Den Forøgelse i de jordløse Huses Antal, som viser sig paa Fæstegodsset, hidrører fornemmelig fra Jylland, hvor de i Forhold til Hartkornet ere tiltagne c. 80 pCt., medens de paa Derne kun ere tiltagne 10 pCt.

A n h a n g.

Fra det statistiske Bureau er Redactionen velvillig meddeelt følgende nyere Efterretninger, som vise, at Fæstegodssets Overgang til Selveie og Arvefæste er vedblevet at nyde Fremme.

O v e r s i g t

over det Antal af Fæstegaarde, som fra 1ste Januar 1850 til 1ste August 1852 ere overgaaede til Selveiendom.

Provindsferne.	Antal af Fæstegaarde.	Hartkorn.			
		Ldr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.
Sjælland	150	871	4	3	1½
Møen	15	92	—	2	2½
Lolland	107	671	—	2	¾
Falster	73	534	3	1	1¾
Fyen	221	1251	3	3	1½
Langeland	15	53	7	2	2¾
Derne	581	3474	5	—	1½
Jylland	859	3661	6	2	¾
Hele Kongeriget .	1440	7136	3	2	2¼

Oversigt

over det Antal af Fæstegaarde, som fra 1ste Januar 1850
til 1ste August 1852 ere overgaaede til Arvefæste.

Provindsferne.	Antal af Fæste- gaarde.	Hartkorn.			
		Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.
Sjælland	110	585	6	—	1½
Moen	12	64	3	2	2¾
Lolland	30	174	1	3	2¼
Falster	23	167	7	1	2½
Fven	28	138	—	—	1½
Langeland	5	23	5	2	2½
Derne	208	1154	1	—	1
Jylland	39	172	3	1	¾
Hele Kongeriget .	247	1326	4	1	1¾

Recapitulation.

Til Selveieendom og til Arvefæste ere tilsammen overgaaede
i det nævnte Tidrum:

	Antal af Fæste- gaarde.	Hartkorn.			
		Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.
Derne	789	4628	6	—	2½
Jylland	898	3834	1	3	1½
Hele Kongeriget .	1687	8463	—	—	1